

Irvin Lukežić
Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka, Slavka Krautzeka bb

Izvorni znanstveni rad
640.442(497.561Rijeka)(091)
355(497.561Rijeka)“1919/1921“

Iz povijesti jedne riječke kavane uništene za D'Annunzijeve okupacije

Nekada je u Rijeci postojala poznata Delićeva kavana, prije toga *Caffè Panachoff*, koja se nalazila na Fiumari, nedaleko nekadašnje državne granice na Rječini, koja je dijelila takozvani *corpus separatum* od hrvatskoga Sušaka, na susjednoj obali. O toj legendarnoj kavani dalo bi se napisati čitavu jednu knjigu. Nažalost, toga se lokala danas više nesjećaju ni oni najstariji Riječani. Bila je ona uoči Prvog svjetskog rata jedno do najpopularnijih gradskih okupljališta, gdje su se mogli susresti ljudi svih mogućih staleža, podrijetla i jezika. Posebno je bila poznata kao mjesto gdje su se sastajali riječki Hrvati, zajedno sa pripadnicima drugih slavenskih naroda. Razlog za to bila je činjenica da se kavana nalazila na samoj državnoj granici, tako da je to mjesto bilo vrlo prikladno za sastajanje onih koji su bili na proputovanju ili na kraćem boravku u gradu. Među njenim brojnim posjetiteljima izdvaja se osebujna figura jednoga Dubrovčanina, Frana Vuksana, poznatog po nadimku *Lup od mora*, koji je ovdje često znao navraćati uoči Prvog svjetskog rata i o kojem će kasnije biti više riječi. Prije toga predstaviti ćemo dvojicu vlasnika ove kavane, Ivana Panahova i Josipa Delića.

IVAN PANAHOV

Prvim vlasnikom ove kavane bio je ugostiteljski poduzetnik i slastičar Ivan Panahov/Panachoff (1853.-1918.), rodom Bugarin, koji je zajedno sa svojom suprugom Natalijom, u siječnju 1904. godine u novoizgrađenoj palači Banke i Štedionice za Primorje na Fiumari, uredio modernu kavanu i slastičarnicu (*l'esercizio di pasticciere*), u kojoj su se redovito znali održavati i koncerti.¹ Panahov je kavanu i slasti-

¹ Novi list, 1904. Iz Mjesta i okolice.

čarnicu uspješno vodio nepune dvije godine. Ovdje su zalazili mnogi riječki građani, trgovci i poduzetnici. Među njima bili su, na primjer, i mjesni veletrgovci Mate Frančić i Ivan Zubranić, koji su se redovito sastajali u *Panachoffu*, gdje su i došli na zamisao o podizanju kupališta u Baški na otoku Krku. Tako je 1904. njihova ideja bila prihvaćena te je osnovano *Društvo za poljepšanje mjesta u Baški*. Prema statutu spomenute udruge „Svrha društva će biti, nastojati da mjesto poljepša ne samo u mjestu već i izvan mjesta da bi po mogućnosti s vremenom moglo doći do kupališta, čime bi se mnogo koristilo našem narodu.“²

Iako su njegovi kavanarski poslovi u Rijeci bili odlično krenuli, Ivan Panahov ipak je svoju sreću vrlo brzo želio okušati i na nekom drugom mjestu. Tako je 1905. godine odlučio prodati svoj lokal u Rijeci i preseliti se u Split, gdje je preuzeo legendarnu kavanu *Troccoli*. Ova slavna splitska kavana bila je smještena *navrj Pjace*, te je bila osnovana još 1772. godine kao *Botega di Kafe* Venecijanca Turcattija. Godine 1860. poduzetnik Troccoli otvara na njenom mjestu *Caffe dei Signori – Gospodsku kafanu*, koja nakon proširenja postaje poznata pod imenom *Caffe Troccoli*. Ova kavana postala je središte okupljanja oko probudene nacionalne hrvatske svijesti. Osim toga bila je pravo zabavno i kulturno središte grada. U njoj su se, uz već uhodani koncertni repertoar, održavale i dramske priredbe, opere i operete u izvođenju domaćih i talijanskih družina. Zabilježeno je da se ovdje pjevalo hrvatski, njemački, francuski, talijanski, ruski i mađarski. Nakon prvoga vlasnika kavanu je dvadeset godina vodio Pirolo, a sljedećih petnaestak godina Panahov, koji je ujedno bio vlasnikom i hotela i kavane.

U doba kada je Panahov vodio ovaj omiljeni splitski lokal, on je bio redovito sastajalište splitskih umjetnika i lokalne intelektualne elite. Ovdje su 1908. slikari Ante Katunarić, Angjeo Uvodić, Virgil Meneghello-Dinčić i Emanuel Vidović „pokrenuli satirički mjesečnik *Duje Balavac*, društveno-politički angažirane novine koje su kritički progovarale o suvremenim negativnim pojavama. *Duje Balavac* izlazio je četiri godine. Iz njegovih se tekstova i karikatura, bolje nego iz ijednih dnevnih novina, čita svakodnevnica Splita tog doba, a nerijetko se razgovori čiji su akteri stvarni ili izmišljeni građani Splita o kojima izvještava odvijaju u kavani *Troccoli*.“³ Godine 1912. u svom često citiranom putopisu *Dalmatinische Reise* austrijski književnik i publicist Herman Bahr ovako opisuje atmosferu koja je vladala u spomenutoj kavani: „A sad, stupivši na trg u kavanu Troccoli, kao da sam na Faustovu čarobnom plaštu

2 Glasilo Općine Baška „Naša Baška“, travanj 1914.

3 S. Buble, Hotel *Central* na Pjaci, Kulturna baština, br. 40, prosinac 2015, str. 236.

odletio u neki nepoznat kraj. Vani je orijent u svim bojama, ali unutra je Quartier Latin s dugim kosama, lepršavim kravatama i galamom dugih govora.⁴ U izlozima kavane *Troccoli* na prijelazu stoljeća priređivale su se i likovne izložbe. Ivan Panahov umro je u Splitu potkraj Prvog svjetskog rata, u svojoj šezdeset i petoj godini. Godine 1919. njegova udovica prodala je kavanu drugim vlasnicima.

JOSIP DELIĆ

Drugim vlasnikom riječke kavane na Fiumari bio je ugostiteljski poduzetnik i kavanar Josip Delić (1865.-1937.), rodom iz Sinja, koji je u Rijeku doselio iz Zadra i u srpnju 1905. preuzeo za svoj račun poznatu i uhodanu Kavanu Panachoff.⁵ Prigodom smrti Josipa Delića, koji je umro u Zagrebu, zagrebačke *Novosti* donijele su vrlo opširan i zanimljiv nekrolog koji ovdje prenosimo u cijelosti:

„On je bio rodom iz Sinja gdje je kroz 19 godina držao kavanu. Preselivši se u Zadar i ondje je vodio poznatu hrvatsku kavanu. Kad je bivša Banka i Štedionice za Primorje podigla na Rijeci svoju impozantnu palaču, udesila je prizemlje tako, da bi se u njem mogla smjestiti velika kavana. Želja je bila riječkih Hrvata, da dodju do svoje hrvatske kavane. Takva kavana bila je otvorena a vodio ju je prvo vrijeme Bugarin Ivan Panahov. Medjutim, kad je ovaj napustio kavanu, trebalo je naći novog kavanara, pa se tim pomislilo na Josipa Delića, kavanara u Zadru, koji je bio poznat kao čestiti dalmatinski Hrvat spreman i simpatičan, a po tom najzgodniji, da na Rijeci vodi hrvatsku kavanu. Rikard Katalinić Jeretov spjevao mu je u 'Narodnom Listu' lijepu pjesmu, a bilo je štampano i više oduševljenih članaka o njegovom iskrenom rodoljublju koji su mu bili najbolja preporuka. Godine 1904. preuzeo je Josip Delić 'Kavanu Panahov' i stvorio je žarištem hrvatske i slavenske misli i sastajalištem širokih slojeva našega gradjanstva.

Baš zbog toga svoga hrvatskog i slavenskog karaktera bila je Kavana Delić izvržena čestim demonstracijama talijanske rulje. Godine 1906. kad su se dalmatinski sokoli vraćali sa sleta u Zagrebu i prošli Rijekom, došlo je do krvavih sukoba s talijanašima. I tada je 'Delićeva kavana' uz redakciju 'Riječkog novog lista' bila izložena najžešćim navalama. Nekoliko dana uzastopce rulje su jurišale na kavanu, da iskale svoj bies protiv naših ljudi i g. Delića. Pa i kasnije svaki put, kad bi talijanaši demonstrirali protiv Hrvata, druga po redu, poslije redakcije 'Riječkog novog lista' bila je

4 Isto.

5 La Voce del Popolo 1905. Cronica locale.

Za bolesnog Grohovca. Za teško bolesnog pjesnika Grohovca, prilaže k narodnom daru Hrv. Šted. i Predujmovna Zadruga na Sušaku 50 K, Hrv. pod. dr. »Ekonom« u Dragi 25 K, gospodjica N. N. iz Hreljina K 5.—, g. A. Blühweiss K 5, iz Kraljevice g. N. N. K 3, S. Gudac, A. Kružić, K. Gudac, N. Zubranić, V. Jurković, A. Kocijan, I. Jakovčić Antunov po K 1..

Preko kavanara gosp. Josipa Delića priložiše Kraljevčani: Karlo Franko K 2, Vinko Manačić K 1, J. Jakovčić K 1, Slovenac i Slovenka K 2, Josip Linić K 2, Svetko Lenac K 2, Fran Monjac K 1, Fran Jagodnik K 1, Josip Tonsić K 1, Ivan Tobijaš 50 fil.

Za narodni dar omiljelom pjesniku i narodnom budiocu Ivanu Grohovcu doprinesla Pučka Čitaonica u Drenovi K 25.—, Ovoj su svoti dodala gg. N. N. K 1, Jože Štefan Šim. K 2, Fran Blažić K 2, Ivan Blažić K 1, Fran Škrobonja K 1, Fran Črnjar K 1, N. N. K 1, ukupno K 34.—.

U: Riečki novi list, (1914), br. 59 (10. ožujka)

Delićeva kavana. Godine 1909. prilikom slovenskog sleta u Slovenskoj Bistrici, opet su riječki talijanaši jurišali na Delićevu kavanu.

Delićeva kavana na Rijeci bila je znamenita i zbog toga, što se je u njezinim gornjim prostorijama sastajala nacionalistička omladina, za vrijeme balkanskih ratova, koja je težila za rušenjem Austro-Ugarske i oslobodjenjem i ujedinjenjem Slavenškoga Juga. Iz ove kavane strujao je revolucionarni pokret, iz ove kavane polazili

su dobrovoljci u balkanske ratove, a kasnije za svjetskog rata prelazili u Srbiju i u Rusiju dobrovoljci, koji su željeli da se naš narod oslobodi Nijemaca i Mađara i da postane svoj na svome.

Godine 1920. u mjesecu julu, za vrijeme D'Annunzia rulja je razorila do temelja 'Kavanu Delić', a Josu Delića i njegovu porodicu izagnala iz Rijeke. U roku od 48 sati morao je Delić sa ženom i sedmero djece ostaviti grad, u kome je proveo toliki niz godina i s kojim je povezo svoj patriotski rad. Čitava njegova imovina je uništena – pretrpio je štetu od 600.000 lira – i on je kao puki siromah morao poći u izgnanstvo. Preselio je u prvo vrijeme u Karlovac. Godine 1927. Josip Delić koji je neprestano čeznuo za Hrvatskim Primorjem, preselio se iz Karlovca na Sušak i ovdje otvorio mali lokal, kavanicu. Nije bio dobre sreće, jer je uslijed nadošle krize, posao morao napustiti. Tada je 1932. preselio u Zagreb...Bio je veliki poštenjak, čovjek osobito simpatičan i vrlo mio. Bio je uzoran suprug i vandredno brižljiv otac.“⁶

ČUDNOVATI DUBROVČANIN FRANO VUKSAN

Supilov *Riječki novi list* 1913. godine donosi u svome podlistku zanimljivu humorističnu crticu pod imenom *Lup od mora*, koja je djelo danas nama, nažalost, nepoznatoga autora. Pisana je vrlo živahnim i duhovitim stilom, tako da vrlo vješto dočarava figuru jednoga dubrovačkoga mornara i *redikula*, koji je svojevremeno uveseljavao posjetitelje riječke Kavane Delić. Radi zanimljivosti donosimo tu crticu u cijelosti, onako kako je bila objavljena:

„Tko ne poznaje na Rieci tipičnu mornarsku figuru – Frana Vuksana? Visok, koštunjav, crn ko djavo, dugoljastoga lica, šiljate bradice; odjeven je strogo po mornarski: na glavi kapa, oko vrata rubac, maja, mornarska bluza, hlače ala campana, - sve crne boje. Glas mu je dubok, a grozno hrapav. Dok govori, neprestano mieša englezke rieči i pjeva englezki. Nema valjda ponosnijega mornara nego što je on. Kad ga vidite u kavani ili u gostioni, vidjet ćete ga, kako gestikulira rukama i kako neprekidno pripovjeda o svojim teškim mornarskim doživljajima. Najradje razgovara sam sobom. Kontinentalne ljude ne trpi. On je, kako sam veli, *l u p o d m o r a*, pa mu smrdi kopno. Vrlo slikovito znade pripovijedati kako najviše uživa onda, kada more najbiesnije uskipi. U 13. godini vidio je Ameriku i od onda uvijek je na moru. Prošle noći sjedio je u Delićevoj kavani, pio rakije i pripovjeda o mornarskom životu, o englezkom burskom ratu, o Kini, Australiji, Indiji, itd. „Jeli istina – upita ga jedan

6 Novosti, br. 5, utorak 5. januara 1937. U. Josip Delić, vlasnik znamenite riječke kavane.

– da ste vi Dubrovčanin?“ – „Veliki Dubrovčanin!“ – odvratu ponosno. – „Rodjen u Gružu, ali njanke dva minuta daljine od Dubrovnika. Dubrovniče, stara diko! Nemaš ti pojma, što je Dubrovnik. Veliki kapetani, teški mornari, Dubrovačni. Na Lloydu 180 Dubrovčana kapetana. Sikuro! E, Dubrovčani su teški mornari. Nema drugih. Bati Kinu, Indiju, Australiju, - to je sve Dubrovčan. Sikuro! I Bokezi to su teški mornari. Slovjani. Što će Švaba ljudi?! Razumiš što zborim ja? Naša dalmatinska dica tužna bate teško more, a ljudi kaligeri nama zapovidaju. Dico dalmatinska, dico sinja mora, tudji vi vojaci, tudji vi robovi. Na slavjanskoj zemlji, Slavjan neka vlada! Son nato in bella Dalmazia sulla spiaggia del mar.“ – Neki se čovjek kod trećeg stola nasmija. „Teški mornar“, shvativši naopako taj smieh, izdere se na nj. „Cosa la ride, come simiotti a Paraguay?“ – „Kad vidim – nastavi Vuksan – jedno blago amo, jedno tamo, ja izgubim moj teški pojam. Čovik koj nije batio teško more, ne zna da je živ. Kad ovaki ljudi razgovaraju s menom, ja sam lud, van svoje sviesti. Salvadigo kad s menom razgovara, učinim figuru, da sam i ja lud.“ – „Pa zašto se ljutite?“ – „Kako se neću ljutiti. Kad vidim ‘salvadige’ (tako on označuje one, koji nisu Primorci i pomorci) koji nose kapute i ombrele. Nikad ja nisam nosio ombrele; odkad sam živ. Ma kakav kaput! Ako ćete vi zaumit jednoga mornara teška, morate imati teška pojma. Ja imam 43 godine teška mornarskoga života. Scole tramande. Što sam ja učinio, ni ga učinio nitko! Ja sam jedan teški mornar, ali ovog puta ne mogu zborit. Altrochè jedan poeta. Ja sam večeras malo opit. Vi nemate pojma. Da bi mene utatili trizna, ja bi vam dal jednu tešku istoriju, kakve nema na svitu. Dite, ja san ‘lup od mora’. U zdravlje vaše! Devet težkih knjiga ima od moje mladosti. Samo Devet, Cronie, Botha teški boerski generali“ (Vuksan ujedno pokazuje, kako je bio u transwallskom ratu ranjen na ruci i kako mu je bila otvorena jedna strana rebara). Cento mila inglesi xe restadi cadaveri! Tri godine 7 mjeseci u Africi. Tko nije vidio onaj rat, nije vidio ništa.“ – „A kako dugo manjkate od Dubrovnika?“ – opet ga prekine jedan. – „Manjkam od Dubrovnika 3 odine. Išao sam kao nostromo od Lloydida vidit kako je moj Dubrovnik stari. Oni me drže za teškog Boera Transvaal, Oranje, Boeri. Vikali mi u Dubrovniku, pozdravljali me. I milijunaši Kosovići. Nosu me. Njanka da ja hodan po svitu. Nosu me Dubrovčani. Što su Boeri, ni ga više. Djeca nosu u jednoj ruci knjige, u drugoj karabinke.“ Vuksan zatakne tri žigice ispod nokta na palcu, zapali ih, primakne cigaretu i sve tri žigice vrcnu u vis. Dok je pripovijedao izlio je neizmjeran broj čašica rakije. Pripovijeda uvijek. Započima opet, kako je poslije jednog brodoloma izplivao na jedan otok i 13 mjeseci hranio se samo travom i korijenjem. „Mornar stari. Da sam ja mladji, ali evo stare brade. Ali još ću ja živjet, još batit teško more. Ali magjarski neću naučit. Govorim španjolski, franceski, en-

gleski, talijanski, ali jezik onih ljudi, koji su stvoreni za pasat vrime, neće naučit moj težki pojam.“ Iza svake rečenice uzvikne nešto englezki i „Dico, u zdravlje naše!“ Vuksan je juče odputovao na izseljeničkom parobrodu u Ameriku i veseli me, kako će ovaj težki mornar teškog pojma batit teško more.“⁷

Objavljeno u **Dubrovačkim horizontima**, XLI, br. 51/2015, str. 17-23.

⁷ Riečki novi list, br. 257, 26. X. 1913. „Lup od mora“. Potpis M. od Š.

Irvin Lukežić

From the history of a cafe in Rijeka destroyed during D'Annunzio's occupation

SUMMARY

There used to be in Rijeka the famous Delić' s cafe, before that the *Caffè Panachoff*, located on the Fiumara, not far from the former state border on the Rječina, which separated the so-called *corpus separatum* from the Croatian Sušak, on the neighboring bank. It was one of the most popular gathering places in the city on the eve of World war I, where people of all possible classes, backgrounds and languages could be met. It was especially known as a place where the Croats of Rijeka met, along with members of other Slavic peoples. This article discusses about the owners of this cafe, Ivan Panahov and Josip Delić, who was one of those Croats in Rijeka who had to leave the city after his establishment was attacked and completely destroyed by D'Annunzio' s arditi. In the end is presented a particular and unusual visitor of this cafe - Frano Vuksan from Dubrovnik.

Irvin Lukežić

Dalla storia di un caffè fiumano distrutto durante l'occupazione di D'Annunzio

RIASSUNTO

C' era una volta a Fiume il famoso caffè di Delić, ancora prima il *Caffè Panachoff*, situato sulla Fiumara, non lontano dall' ex confine statale sulla Rječina, che separava il cosiddetto *corpus separatum* dal croato Sušak, sulla costa vicina. Era uno dei luoghi di ritrovo più popolari in città alla vigilia della Prima guerra mondiale, dove si potevano incontrare persone di ogni classe, provenienza e lingua. Era noto soprattutto come il luogo in cui i croati di Fiume si incontravano, insieme ai membri di altre popolazioni slave. L' articolo parla dei proprietari di questo caffè, Ivan Panahov e Josip Delić, che era uno di quei croati a Fiume che dovette lasciare la città dopo che il suo stabilimento fu attaccato e completamente distrutto dagli arditi di D'Annunzio. Alla fine, viene presentato un visitatore particolare e insolito di questo caffè - Frano Vuksan da Dubrovnik.